

BÉKI PIROSKA

**HOGYAN TOVÁBB?
SPORTOLÓK VISSZATÉRÉSI LEHETŐSÉGEI SAJÁT
SPORTJUKBA VERSENYZŐI PÁLYAFUTÁSUK
BEFEJEZTÉVEL
WHAT'S NEXT?
ATHLETES REPORTING OPPORTUNITIES IN THEIR
SPORTS AFTER THEIR SPORT CARRIER**

Béki Piroska
Eszterházy Károly Egyetem, Sporttudományi Intézet
beki.piroska@uni-eszterhazy.hu

Absztrakt

A férfi-női viszonyrendszer kiemelt területe a sport. Azt tapasztaljuk, hogy a sport egyneműségének koncepciója egyre jobban gyengül, unisexszé válik, mely erőteljesen befolyásolhatja a nemek megítélését a társadalomban. A „gyengébbik nem” megjelenése és térhódítása a sportban azt jelzi, hogy valami megváltozott a világban, ezért a gondolkodásmódnak is változnia kell. Napjainkban a sport területén kettős folyamat zajlik. 1.) Megjelennek a nők a tradicionálisan maszkulin versenyszámokban is, és ez a nemek viszonyának alakulásában fontos szerepet játszik, hiszen vegyes versenyágak jönnek létre. 2.) Ezzel egy időben a férfiak is megjelennek olyan, korábban csak a nőknek fenntartott területeken, melyeken eddig nem volt lehetőségük. Ez a jelenség figyelhető meg, bár sokkal lassabban, a sportvezetés területén is. Mégis az egyéb sportszerepekben még nem nyitottak meg a kapuk mindkét nem számára a maszkulin, illetve feminin sportokban. A tanulmány azzal foglalkozik, hogy hogyan alakul egy élsportoló helyzete a sport befejeztével, ha saját sportágában egyéb sportszerepekben – koncentráltan az edzői és a bírói szerepekre – szeretné sportágát képviselni. Különös tekintettel kerültek előtérbe azok a sportágak, melyek megítélése társadalmilag nem elfogadott mindkét nem számára.

Kulcsszavak: nőies, férfias sportok, karrierlehetőségek, egyéb sportszerepek

Abstract

Sport is the highlight of the male-female relationship system. The concept of homogeneity has become more weakened, sport become unisex, which strongly influences gender judgment in society. The „weaker sex“ appearance and spread of the sport indicates that something has drastically changed in the world, so thinking has to change also. Nowadays, there is a dual process in the field of sport: 1.) women appear in the traditionally masculine sports, and this plays an important role in the development of gender relations as mixed races arise; 2.) at the same time, men also appear in previously reserved areas for women, which they have not had opportunities so far. This phenomenon can be observed, though much slower in sports management. Yet in other sports roles the gates for both sexes have not yet been opened in masculine and feminine sports. The study examines how the status of an athlete will be transformed after sport, if he/she wants to remain his or her sport in other sports roles - concentrating on coaching and judging roles – to represent his or her own sport. Particularly, the study focuses on those specific sports whose judgment is not socially acceptable to both sexes.

Keywords: *feminine-masculine sport, carrier opportunities, other sports role*

Bevezetés

Hosszú ideig a nők számára nyitva álló egyetlen értelmiségi pálya a tanárnői, tanítónői volt. A nők ki voltak zárva a polgári jogokból, a hadseregből, sőt az egyetemi szintű tanulmányokból is. Egyetlen lehetséges út adódott a kitörésre, mégpedig, hogy megkísérelnek "férfiakká válni" és alkalmazkodnak a "férfias" szakmához. A férfiak hatalmi pozíciója és a munkamegosztás kapcsolata nagy szerepet játszik a legáltalánosabb egyenlőtlenségi viszonyok meghatározásában. A férfiak elnyomó uralma a modern társadalmakban megmaradt, ezért a nők feladata harcolni az egyenjogúságért (Andorka, 2006).

A nők munkamegosztásban elfoglalt helye, (korlátozott) megjelenése a férfi szakmákban kevésbé tükrözi a nők helyzetének megváltozását, hiszen a női karrierépítési elköteleződést erősen korlátozza, „lenyomja” az úgynevezett foglalkozási „üvegplafon” létezése (Dabasi Halász, 2011; Fekete és Siposné Nádori, 2013). Nem is beszélve arról, hogy a hölgyek - a történelem legkorábbi időszakától kezdődően - részt vettek a munkamegosztás rendszerében, döntően a háztartás körüli munkák területén (Pető, 2017). A nők megjelenése a sportban nyilvánvalóvá tette, hogy egy új területen kívánnak „megmérkőzni” a férfiakkal: nem kevés kihívás elé állítva a teljesítmények mérhetőségéről kialakított korábbi vélekedéseket és sztereotipikus felfogásokat (Béki, 2017). Ugyan a sportokban már közelítünk az egyenlő részvételi arányhoz nők és férfiak viszonylatában (olimpic.org) – ezt mutatja a közel 50-50 százalékos részvételi arány a riói olimpiai játékokon – viszont azokban a sportágakban, melyek nem elfogadottak az ellentétes neműeknek (pl. női ökölvívás, férfi műúszás), nincs továbblépési lehetőség az élsport után egyéb sporttal kapcsolatos szerepekben.

Ahogy a hagyományos nemi szerepek gyengülnek vagy eltűnnek, úgy tudnak egyre jobban behatolni a nők a különböző sportágakba. Annak ellenére, hogy a nők és a sport több segítséget kapnak – például az amerikai kontinensen, a IX. törvénycikk által, 1972 óta az amerikai jog megtiltotta bármilyen szövetségi anyagi támogatást élvező oktatási programban vagy tevékenységben a nemi alapon való megkülönböztetést –, még van kihasználatlan terület (Béki és Géczi, 2017).

A témával foglalkozó szakirodalmak a 21. század változásai közül azzal a folyamattal foglalkoznak a leginkább, mely a nők jogképességével van összefüggésben. A modernizáció széles körben együtt járt a nők jogképességének elismerésével és egyenlő jogaik fokozatosan kiterjedő biztosításával. Megváltozott a helyzetük a munkaerőpiacon, mert kitörtek a háziasszonyszerepből, és a család mellett is munkába álltak, mi több, az egyre divatosabb szingliséget is felvállalva karrierre is törnek. Megnyílt előttük a közélet, a politika, a kultúra, azon belül a sport több területe. A munkamegosztás változásával módosult a nők helyzete is. A nők már az ipari forradalom idején megjelentek a munkaerőpiacon, bár akkor még csak szakképzetlen segédmunkás munkakörökbe tudtak beszivárogni (Somlai, 1997).

Maga a sport is maszkulin területnek minősül, főleg Magyarországon, mely-

ben számos gender konfliktussal találkozunk. Ezen kívül a sport utáni élet nehézségeivel találkozó volt profi sportolóknak az élet egyéb területein is meg kell küzdeniük a megmaradásért, más közegben másképpen viszonyulnak hozzájuk, ezért egyfajta „bukás” érzésével kell szembe nézniük. Különösen igaz ez azokra a sportágakra, ahol a társadalom meghatározza a sportághoz kapcsolódó elfogadott uralkodó nemet.

A sport hazánkban egyben kiemelt stratégiai ágazat is. A sportoló is megjelenik a munkaerőpiacon, és a sportkompetenciákkal bíró munkavállaló hatékonyabban alkalmazható. Bár a sportágakban megjelenő kompetenciák nem teljesen azonosak, hiszen eltérő a csapatsportágak és az egyéni sportágak képviselőinek csapatmunkára való képessége, viszont a sporttal kapcsolatos alapkompentenciák megegyeznek. Ezek a fejlett kompetenciák és az élethosszig tartó tanulás szükségessége ma már elengedhetetlen feltétel a sikeres pályaválasztáshoz. Így a sportolói szegmensre mint munkaerőpiaci bázisra is vonatkoztatható, hogy a globalizáció, a tudásalapú gazdaság térnyerésével új rendszerek épülnek ki, ezzel együtt új elvárások jelennek meg. Nemzetközi szinten kell gondolkodni, megfelelni, fejleszteni a piaci erőforrásainkat (Farágó és Konczosné, Szombathelyi 2017).

Két olyan problémát szeretnék felvetni, mely a szakirodalomra támaszkodva személyes tapasztalatomon is alapul. Egyrészt a megküzdés bonyolult és időigényes folyamat, folyamatos felkészültséget követel a sportolók, az edzők és a sportvezetők nemének értékelése területén, másrészt az élsportolók sportkarrierük befejezése utáni lehetőségei eléggé korlátozottak, elhelyezkedésük saját sportjukban vagy esetleg más területeken nehézkes, sokszor lehetetlen.

Genderfelfogások a sportban

Sok tanulmány íródott a gender és sport az olimpiák történetében témáról, melyek közül a nőket érintőeket ebben a fejezetben bemutatom. Jelen vannak olyan történetek és riportok, melyek a nők marginalizációjáról szólnak a sportokban, vagy a Nemzetközi Olimpiai Bizottság szervezetének ranglétráján való feljutás vagy egyáltalán megjelenés lehetőségét említik. Ugyancsak a régi és a modern játékokon a nők sportolási lehetőségekből való kirekesztéséről adnak információt. Más esetekben az olimpiai hősök és hősnők megpróbáltatásainak és kihívásaiknak történetéről olvashatunk.

A nők és az olimpiai játékok összefüggése sok oldalról megközelíthető téma. A cél elérése érdekében a sportolók és az egyes nemzetek képesek átlépni olyan határokat, mint például a férfi versenyzők nők közötti indulása (Gál és Farkas, 2016), melynek a szexvizsgálatok bevezetése vetett véget (Béki, 2015). Ugyanakkor nem szabad figyelmen kívül hagyni a sport központi szerepét sem, mely szerep az erőviszonyok nemi, osztály-, rassz/származás- és szexualitásalapú körülbástyázásán (Eitzen, 1996) alapul. Az asszonyoknak és lányoknak joguk van sportolni és kihasználni a fizikai aktivitás és egyéb lehetőségek forrásait (Lenskyj, 2005).

A nyugati országokban, a gender témájára összpontosítva, kitaláltak egy univerzális „nőt”, aki egyenlő sportlehetőségeket érdemel. A versenysportok tekintetében évtizedekig azon volt a hangsúly, hogy több sport és sportesemény legyen a nők számára megvalósítható, elfogulatlan tudósítások legyenek, nagyobb anyagi biztonság, több támogatás, fejlettebb karrierlehetőségek, jobb képzések és a többi, míg a nemzetközi sportversenyek szervezése, aminek a csúcsa az olimpia, érintetlen marad (Béki, 2018).

Bodnár (2003) tanulmányában kifejtette, hogy a férfi identitásra vonatkozó szerepfelfogás a sport kapcsán átalakításra szorul. A mai modern társadalmakban, így Magyarországon is a női és a férfi szerepek mind a munkaerőpiacon, mind az egyéb területeken, így a sportban is összeolvadnak. Bodnár (2012) doktori disszertációjában leginkább az edzői kompetenciákat vizsgálta, és azon belül a nők elfogadottságát ezen a területen. A férfias küzdősportokkal szemben a nőknek ajánlott testmozgások a versenysporttal nem azonosíthatóak, mert olyan tulajdonságok kellenek hozzá, melyekkel a nők nem rendelkeznek. A nőknek ajánlott sportokat úgy jellemezhetjük, hogy azokat áthatja az esztétikum, az örömszerzés és a testélmény megélése. Nehéz figyelmen kívül hagyni a folyamatos egyenlőtlenséget a férfiak és a nők versenyzési lehetőségei között az általuk választott sportágban (pl. küzdősportok), valamint a folyamatosan jelen lévő sztereotípiákat arról, hogy melyek a megfelelő és a nem megfelelő sportok a nők számára.

Metheny (1965) elméletében a sportágak társadalmi elfogadottságát vizsgálta, melyben bemutatta, hogy a nők számára melyek azok, amelyek elfogadottak, és melyek azok, amelyek nem. Három csoportba sorolta a sportokat tulajdonságaik szerint. Az első csoportba tartoztak azok, melyeknek nem elfogadott az űzése, a másodikba azok, melyek semlegesek, és a harmadikba pedig azok, melyek tökéletesen megfelelőek nők számára. A csoportokat is alkategóriákra osztotta magyarázattal.

Elsőként nem javasolja azokat a sportágakat, melyekben közvetlen fizikai kontaktus jelenik meg az ellenfelek között. Ilyenek a kézilabda, a labdarúgás, a küzdősportok stb. Másodszorra nem tartja elfogadhatónak azon területeket, melyek esetében nagy súlyú tárgyakat kell mozgatni, illetve a test erejét erőteljesen igénybe veszik. Ilyen sportág például a súlyemelés. Harmadsorban nem ajánlott a hosszú távú folyamatos megterhelés, mely a maratoni futóknál, a sífutóknál stb. jelenik meg. A semleges kategóriába tartoznak azok a sportok, melyeknél a mozgatott tárgy súlya közepes, nem igényel nagyobb erő kifejtést, illetve azok a sportágak, ahol az ellenfelek között a testi kontaktust tiltják ezzel kisebb helyet hagyva a sportolók között (kosárlabda). A kifejezetten nőies kategóriába tartoznak azok, ahol a sporteszközök súlya könnyű, kicsi (gerelyhajítás, tenisz stb.), vagy esztétikai élményt nyújt a nézőnek (ritmikus gimnasztika, szinkronúszás stb.). További két kategóriában határozta meg azokat a sportokat, melyeknél a fizikai kontaktus lehetetlen, hiszen háló választja el egymástól az ellenfeleket (tollaslabda, röplabda, tenisz stb.), illetve melyek ízületi mozgékonyt, hajlékonyt igényelnek (magasugrás stb.).

Béki (2018) megvizsgálta, hogy Magyarországon mely olimpiai sportágak kerülhetnek a kutatás fókuszába Metheny rendszere alapján. A sportszakemberek válaszai alapján rajzolódott ki a hazai sportági besorolás (1. táblázat). Így jelen tanulmányban az 1. táblázatban lévő maszkulin és feminin sportágak kerültek összehasonlításra Metheny korábbi csoportjaival.

	Érték	Sportágak
Feminin	1-2	műkorcsolya, ritmikus gimnasztika, szinkronúszás
Maszkulin	4-5	birkózás, judo, ökölvívás, súlyemelés, labdarúgás, jégkorong, nehézsúlyú atlétika
Kétnemű	3	vízilabda, röplabda, kézilabda, kosárlabda, taekwondo, kenu, kajak, maratoni futás, rúdugrás, kerékpár, gyorskorcsolya, evezés, sífutás, biatlon, atlétika, asztalitenisz, tenisz, tollaslabda, torna, triatlon, úszás, vívás, vitorlázás, szörf, műugrás, lovaglás, sprint, gyeplabda, íjászat, sportlövészet, öttusa, bob, jégteke, szánkósportok, hódeszkázás, síugrás

1. táblázat: A sportágak megítélése (Béki, 2018)

Sportolók karrierlehetőségei

„A hatalommal való visszaéléseket a sikeréhség fűti, újra kéne fogalmazni az élet-halál ura edzők szerepét, és újra kéne építeni a versenyzőkkel való kapcsolatukat. Ehhez viszont képzetesebb, empatikusabb és nem ex-bajnokokból lett mesterekre lenne szükség.”
(Budaváry, 2018)

A legaktuálisabb és legtöbbet emlegetett téma a sportolói kettős karrier kérdése. Ebben a témában több neves kutató (Farkas, 2012; Sterbenz, Gulyás, Kovács és Zilinyi, 2017; András és Havran, 2017) eredményeit láthatjuk különböző sportágakban. Ami érdekes, hogy a munkaerőpiaci elhelyezkedés esélyeit latolgatják, de nem foglalkoznak specifikusan a sportágakba való visszatéréssel versenyzés után. Az Európai Unió is megfogalmaz iránymutatásokat a témában „EU Guidelines on Dual Careers of Athletes” címen, mely 2012-ben jelent meg, és szintén nem foglalkozik külön a témával. Magyarországon is megjelentek olyan programok, melyek kifejezetten az élsportolók életútját segítik. A MOB Olimpiai Életút és az EMMI Sportcsillagok Ösztöndíjprogram számos lehetőséget nyújt, bár nem segíti a saját sportágba való visszatérést. A sportolói

kettős karrier kérdése Európa-szerte ismert téma, de hazánk mégis kevés jó gyakorlattal rendelkezik. A Magyarországon működő két támogatási program kedvezményezettjeinek köre szűk, hiszen csak azokat a felsőoktatásban tanuló sportolókat támogatja, akik tanulmányaik ideje alatt esélyesek éremszerzésre (Farkas, Jókay és Kozsla, 2017).

Számos szakirodalom hasonlóképpen foglalkozik a pedagógia és a sport aspektusaival (Gombocz 1998, Révész, Bognár és Géczi, 2007, Gombocz és Gombocz 2008, Révész, Bognár, Csáki és Trzaskoma-Bicsérdy, 2013). A kötelező iskolai testnevelés elindításának például egyik kiemelt célja pont a sport hozzájárulása a fiatalok fejlesztéséhez (Bodnár és Perényi, 2016). Az élsportolói életút merőben eltér a hagyományostól. Egy civil szakmában elhelyezkedő ember 12-17 évet tölt iskolapadban, majd tanulmányai befejeztével kikerül a munkaerőpiacra, ahol a nyugdíjig dolgozik. Ezzel szemben az élsportoló az általános iskola megkezdésével együtt elkezd karrierjét is. Így a tanulásra kevesebb idejük marad. Kettős karrier tekintetében 2 területet kell megemlíteni: az egyik az iskolázottság, a másik a munkaerőpiacra való kilépés. Mindkettő folyamatos konfliktusokat rejteget (Kiss, 2017).

Az egyén pályaválasztása egy több évig tartó döntési folyamat, melyet befolyásol az adott munkaerőpiaci háttér, a család pályaorientációja, a szülők foglalkozása, legmagasabb iskolai végzettsége, a tanárok, az osztálytársak és a barátok, azaz a közeg, melyből az egyén kikerül (Rámháp, 2017). A magasabb végzettségűek a munkaerőpiacon nagyobb eséllyel indulnak, előnyösebb pozícióban (Somlai, 2010). Számos korábbi kutatásban megjelent (GfK, 2015; Deloitte, 2015), hogy a középiskolások és a felsőoktatásban részt vevő hallgatók nem rendelkeznek reális pályaképpel. Általánosan magasabbnak jósolják várható jövedelmi szintjüket vagy elhelyezkedési esélyeiket.

Az élsport utáni civil karrier különböző irányokat vehet. Az eredményes sportolók könnyebben vették az akadályokat a sportág befejezésére vonatkozólag, mint kevésbé eredményes társaik. Az iskolázottság is befolyásolta lehetőségeiket, hiszen nagyobb körben tudtak elhelyezkedni a munkaerőpiacon, így kevesebb foglalkoztatási nehézséggel kerültek szembe a későbbi életükben (Murphy, Petitpas és Brewer, 1996; Williams és Ryce 1996). Az élsportolók gyakran minden energiájukat arra összpontosítják, hogy sporteredményeket érjenek el, így a civil életben sokszor ezek után elengedik a kezüket, és légüres térbe lépnek ki (Farágó, Béki és Konczosné, Szombathelyi 2018). A sporton kívüli karrier fontosságára időben fel kell hívni a figyelmet, melyben komoly szerepet játszanak a szülők, az edzők, a tanárok, illetve a sportági szövetségek is (Farágó, 2015).

„Fiatalkorban választott sportkarrier esetén problémát jelent az is, hogy számos fiatalkorban tehetségesnek tartott sportoló nem jut el olyan szintre, hogy a sport megélhetési lehetőséget biztosítson számára. Nekik az iskola befejezése után a munka világába kell kilépni a sportkarrier helyett. Ezért is fontos az, hogy az utánpótlás-neveléssel foglalkozó szervezetek, szakemberek figyeljenek arra, hogy a sport és tanulás egyensúlya fennmaradjon” (Gósi és Sallói,

2017). Gósi 2018-as tanulmányában jelenik meg az élsportolók egyik lehetséges karrierépítési útja, mégpedig a saját sportágban rejlő jövő egyéb sportszerepekben, mint edző, sportvezető vagy sportriporter.

Faragó és Konczosné Szombathelyi 2017-ben megjelent kutatásukban éppen azt vizsgálták, hogy a sportolói karrier után milyen szakmai tervekről számolnak be a sportolók. Jellemzően interjúalanyaik sportágaktól függetlenül a sportba való visszatérésüket tervezik, ezen a területen szeretnének szakmailag kibontakozni. Egyrésztől jelentős az az eredmény, mely szerint sportszakmai tanulmányaikat szeretnék folytatni, és a sportban szeretnének a továbbiakban is tevékenykedni (11,3%), a másik nagy terület a saját sportvállalkozás alapítása (8,1%) vagy sportklub (4,8%) szeretne létesítése volt.

Módszertan

A szakirodalmi alapokat szem előtt tartva ebben a tanulmányban egy speciális területet vizsgáltam. Arra voltam kíváncsi, hogy milyen esélyei vannak Magyarországon, ebben a kulturális közegben egy volt élsportolónak visszatérni sportágába. Célom az volt, hogy bemutassam azokat a sportágakat a bírói és edzői lehetőségekkel, melyeket a társadalom nem kívánatosnak talál férfiak vagy éppen nők számára. Így a további sportszerepekbe való belehelyezkedés nem egyszerű feladat egy volt női vagy férfi versenyzőnek.

Az interjúk készítése során igyekeztem a közvetlen beszélgetés semleges feltevéleit biztosítani. A félig strukturált formát választottam, melyben zárt és nyitott kérdéseket egyaránt alkalmaztam. Ez utóbbi lehetőséget ad a válaszadónak arra, hogy elmondja saját véleményét. A félig strukturált interjúformánál egy adott probléma áll a kérdések fókuszában, és nem csak a kérdezett személye (Héra és Ligeti, 2005). Az interjúkat személyesen vettem fel: sportáganként, nagy létszám esetén csoportosan, kisebb létszámnál egyénileg.

Kutatásom során a félig strukturált mélyinterjút az élsportoló nők szubjektív véleményének feltárására használtam. Metheny besorolásában és az 1. táblázatban megjelenő férfias, illetve nőies sportágakat űző magyar válogatott sportolónőket (N = 123) kérdeztem meg arról, hogy mi a véleményük saját sportágukban a karrierlehetőségeikről. A kérdések azon részét pontosan kidolgoztam, amelyeket minden interjúalanyomnak feltettem, hogy lehetőségem legyen az összehasonlításra. A beszélgetések során felmerült spontán kérdések alkották az interjúk másik részét. A sportolónőkkel készített interjúkat – az interjúalanyok beleegyezésével – diktafonon rögzítettem. Az interjúk előre egyeztetett időpontokban, nyugodt körülmények között, legtöbb esetben külön helyiségben zajlottak. Az interjúk időtartama személyenként 20-60 perc között alakult. Így a mintába az alábbi sportágak női versenyzői kerültek:

Csapat sportágak: kézilabda: 9 fő, röplabda: 6 fő, vízilabda: 12 fő, labdarúgás: 21 fő, jégkorong: 23 fő.

Egyéni sportágak: ritmikus gimnasztika: 7 fő, ökölvívás: 15 fő, súlyemelés, súlylökés: 6 fő, judo: 6 fő, birkózás: 6 fő, nehéztatlétika: 4 fő, szinkronúszás: 3 fő, műkorcsolya: 7 fő.

Az interjúk során leginkább az edzői és bírói szerepekre voltam kíváncsi, melyet olyan módszerrel vizsgáltam, hogy arra kérdeztem rá, az élsportoló nőknek milyen eddigi tapasztalataik vannak az esetleges hasonló nemű bírókkal vagy edzőkkel kapcsolatban, és milyen lehetőséget látnak maguk előtt saját sportágukban.

H1: A szakirodalmi alapokra támaszkodva azt feltételeztem, hogy a női versenyzőknek a férfias, illetve férfi versenyzőknek a nőies sportágakban sportolói pályafutásuk befejeztével nincs lehetőségük egyéb sportszerepekbe visszatérni (edző, bíró).

H2: Továbbá azt feltételeztem, hogy a sportolók ezen sportágak esetében jobban elfogadják az ellentétes nemű edzőket, mégis saját karrierlehetőségük között szerepelnek ezek a szerepek.

Eredmények

A kézilabda a kérdőíves eredmények alapján hazánkban nem tartozik a férfias sportágak közé, mégis az 1965-ös besorolásban oda tagozódik. Válaszadóim is mind durva sportnak tartják, mégis úgy gondolják, hogy a nők részvétele elfogadott, melyet az eredményességgel magyaráznak. Az 50 év és az eredmények meg tudják változtatni egy női szakág megítélését, sőt a bírói karrier is elfogadott női pálya a sportágban. Viszont egyetlen interjúalanyom sem számolt be arról, hogy korábban női edzője lett volna. Érdekességgént elmondható, hogy 2 sportolónő jövőbeli tervei között viszont szerepelt az edzői karrier kézilabdában.

„El sem tudom képzelni, hogy nő legyen az edzőm.”

Nyilatkozta egy kézilabdás nő, majd az interjú során később pedig ellentmondásosan vélekedik saját karriercéljaival kapcsolatban:

„Szeretnék továbbtanulni, és kézilabdaedző szeretnék lenni.”

Érdekes eredmény számomra a vízilabda női szakágának megítélése. Míg a vízilabdázó nőket – hasonlóan, mint a kézilabdázókat – férfiasnak tartják, magát a sportágat a fizikai kontaktus ellenére semlegesnek tekintik. A válogatottban játszó nők ezt hasonlóan az eredményességgel magyarázzák, és a kézilabdához hasonlóan egyenlőre csak női bírókkal találkozunk Magyarországon. Ugyan a vízilabda női szakága sokkal fiatalabbnak számít, mégis mindkettő megítélése hazánkban nemileg semleges, a női versenyzők lehetőségei a visszatérésre mégis egyenlőre váratnak magukra. A vízilabdázó nők körében az edzői pálya

nem csábító karrierlehetőség, de kivétel nélkül tervezik a továbbtanulást, vagy már túl is vannak az egyetemi diploma megszerzésén.

*„Nem hiszem, hogy edzőként ma a vízilabdában nőként van esély.”
(Vízilabdázó nő)*

A röplabda esete éppen ellentétes. Metheny rendszerében nők számára elfogadott sportnak számít. A sportolónők csinosak, melyet a pályán sportruházatukkal is igyekeznek hangsúlyozni. Mind az edzői, mind pedig a bírói pálya nyitott mindkét nem számára, hiszen a gyakorlatban mindkét nem megjelenik mindkét szerepben. Nem csoda így az az állítás sem, hogy a válaszdók semlegesnek tekintik ezt a csapatsportágat is, tehát ez esetben is változott a megítélése a korábbi, 1965-ös besoroláshoz képest. Az edzői pályaválasztást a sportolónők tervezik is, jó lehetőségnek tartják a későbbi pályaválasztás során a sportágukban maradni.

„Példaképem az edzőm, ő pedig nő.” (Röplabdás nő)

A jégkorong és a labdarúgás tradicionálisan férfias eredetétől még 50 év elteltével sem tudott megválni annak ellenére, hogy a labdarúgó nők eredményesen szerepelnek. Mindkét sportágban jellemző, hogy női edzők egyenlőre nem jelentek meg a munkaerőpiacon, és nem is tervezik a sportolónők, hogy a jövőben edzőként képviseljék sportágukat. A labdarúgó nők leginkább a külföldi karrierlehetőségeket keresik más területeken, a jégkorongozók hasonlóan egyéb szakmákban tervezik a jövőt Magyarországon. Labdarúgásban a női bírók jelenléte azonban már megfigyelhető, jégkorongban még ez sem jellemző, viszont még ezen a területen sem elfogadott a nők jelenléte. Sajnos a jégkorong női szakága fiatalságából is adódóan eredményességben is erősen elmarad a férfi szakágtól.

„Nem szeretem, ha nő vezeti a mérkőzést.” (Labdarúgó nő)

Az egyéni sportágakban jobb helyzetük van azoknak a nőknek, akik edzői pályára készülnek. Leginkább a nehézatlélikában és a küzdősportokban figyelhető meg az a tendencia, hogy egyre több női edzőt foglalkoztatnak a klubok, sőt egy-egy női szakág élén (pl. ökölvívás) a szövetségi kapitány is nő. Azért kiemelkedő ez az eredmény, mert az ökölvívást tartják az egyik legdurvább sportnak, és a női szakág náluk a küzdősportok között is utolsóként jelent meg az olimpiai játékokon, mégis ez a szemléletmód-változás már jelentős eredményt jelent. Bár a sportolók arról számoltak be a küzdősportokban, hogy elnyomottak a férfiak mellett, de ez a fejlődési folyamat pozitív irányt mutat. Hasonlóan jellemezhető a női bírók jövőképe is, bár ez annak is köszönhető, hogy a nemzetközi szövetség kötelezővé tette a női bírók alkalmazását olyan versenyeken, ahol indulnak nők. Az arányok azért minden esetben a férfiak javára billentik a mérleget.

„Nekem mindegy, hogy nő vagy férfi vezeti a mérkőzést.” (Ökölvívó nő)

A súlyemelést és az ökölvívás tartják az összes sportág közül a legférfiasabbnak. Ezen belül is azt gondolják, hogy a súlyemelés egyik nem számára sem elfogadott, a sportolók teste eltorzul, egészségtelen, elutasítják az emberek részvételét ebben a sportban. Ugyanakkor a sportolónők nem érzik ezt az ellenállást. Sportágukat keménynek tartják, de egyelőre nem jellemző a továbbtanulás igénye a női sportolók között. A bírói lehetőségek hasonlóan nyitottak a nők számára, de edzőként egyelőre nem jellemző a részvételi kedv sem. Sok esetben a súlyemelő nők a nehézatlélikából érkeznek, ahol viszont a női edzők jelenléte megfigyelhető a pályán, ezért érdekes, hogy sportágváltás után kimerülnek a lehetőségek.

„Nekem mindig is férfi edzőim voltak, sőt az edzőm a párom is, így jobb az összhang.” (Súlyemelő nő)

A nőies sportok speciális helyzetben vannak. A műkorcsolya kivételével egyelőre nem jellemző a férfiak részvétele ezekben a sportágakban az olimpiai játékokon. Már ugyan behatoltak erre az ismeretlen területre, de még csak a szárnyaikat bontogatják. A férfi szinkronúszók zöld utat kaptak a világbajnokságokra, a ritmikus gimnasztika férfi szakága még küzd az elismerését. A sportágak női képviselői elutasítják férfiak részvételét az utóbb említett két sportágban. A bírói pálya viszont nyitott a férfiak számára, egyelőre mégsem jellemző karrierválasztás a sportágba kerülő sportolóknak. Leginkább kívülről kerülnek be a férfi bírók a szakmába, sportági múlt nélkül. A női versenyzőkkel készített interjúk során viszont kiderült, hogy a férfi bírók jelenléte fontos a sportágban, az edzőké viszont nem.

*„Férfi edző elképzelhetetlen a mi sportágunkban.”
(Ritmikus gimnasztikát űző nő)*

A műkorcsolya az egyetlen olyan sport a téli olimpia sportágainak történetében, amelyet eredetileg inkább a férfiak sportjának tartottak, az évek során azonban a média és a különböző divathullámok (ruházat) hatásai elősegítették, hogy ez a sport „nemet váltson”, és mára a kifejezetten nőies sportágak közé tartozzon (Adams, 2011). A folyamatot az a trend is erőteljesen befolyásolta, miszerint a kűrruhák esztétikai színvonala hozzátartozik a teljesítményhez, és a pontozásnál a bírók figyelembe veszik azt. A férfiak megjelenése a flitteres, csillogó ruhákban, mindez a sportág kecses lágy mozdulataival összekapcsolva – miközben a versenyzők a nőpartnereiket emelik, vagy a jégtáncban a hagyományos tánchoz hasonlóan vezetik – egy nőies karaktert kölcsönzött a sportágnak (Béki, 2018). A műkorcsolyában mindkét nemnek van lehetősége a sportágba való visszakerülésre versenyzői karrierjük befejeztével, a itt teljesen elfogadottan jelenik meg mindkét nem minden sportszerepben.

Összességében elmondható, hogy nagyon változó, hogy milyen elvek mentén fogadják el a sportolók a bírók és az edzők nemét saját sportágukban. Néhol ellentmondások jelennek meg (ökölvívás) a nagyon férfias jelleg és a nők elfogadása az edzői-bírói pályán között, máshol pedig éppen ellenkezőleg (kézilabda). Vannak még olyan sportágak, melyekben a férfiak megjelenését edzői szerepben egyenlőre elutasítják (RG), és vannak, ahol pedig a nőket nem látják szívesen (labdarúgás). Megjelennek olyan sportágak is, ahol elfogadott lenne a női edzők jelenléte (vízilabda, birkózás), mégsem jellemző karrierválasztás a sportból kiöregedő versenyzőknél. Ugyanakkor a bírói pálya minden sportág esetében mindkét nem számára elfogadottnak tekinthető.

Konklúzió

A sportágakban eltöltött idő befolyással lehet a közvélemény megítélésére. Gondoljunk csak arra, hogy azok a férfias sportágak, melyek már régebb óta befogadták a női résztvevőket, évről évre elfogadottabbak lesznek. Példaként említhető az a folyamat, mely az olimpiákon figyelhető meg a küzdősportokban. Azok a sportok, melyek már kétneműként csatlakoztak az olimpiai programba – mint például a taekwondo –, kutatásomban a nemileg semleges kategóriába sorolódtak, és a női résztvevőket nem ítélik meg sztereotípiák alapján. Az ökölvívás esetében viszont, ahol minden küzdősport után legutolsónak kerültek a nők a szorítóba, a nézőknek és a sportvezetőknek még szokniuk kell a versenyzőnők jelenlétét és versengését. Persze a nőies sportok területén is ugyanez az elv bizonyul igaznak, hiszen a műkorcsolyában a férfiak részvételét nem kérdőjelezi meg senki (bár tény, hogy ez egy úgynevezett „nemváltó” sportág), ugyanakkor a műúszásban még szokatlan a férfi sportolók jelenléte, és egyenlőre nem is szerepelnek az olimpiai játékokon.

A sportolók percepciói hasonlóan fontosnak tűnnek, hiszen később saját tapasztalataik fogják meghatározni, hogyan vélekednek a különböző sportágak női, illetve férfi szakágairól. Míg a férfi edzők jelenléte elfogadott egy maszkulin sportág női szakága mellett, addig elképzelhetetlen jelenleg, hogy egy női edző jelenjen meg egy férfi szakág élén ugyanebben a sportágban. Még klubszinten esetleg előfordulhat egy-egy ilyen jelenség, de inkább csak egyéni sportokban, de magasabb szinten egyelőre kizárt. Így ezen a területen a nőknek megmaradt az alsóbbrendűség és a jövőbeli változásokban való reménykedés, ha realizálódik.

Az eredményekből kiderül, hogy egyes sportágakban a továbblépés lehetőségében még manapság is üvegplafonba ütköznek a volt sportolók, főleg az edzői szerepekben. Álláspontom szerint a sportágak a kétneművé vagy a semlegessé válás irányába haladnak. Tagadhatatlan azonban, hogy a sportágakkal kapcsolatos nemi sztereotípiák még jó ideig befolyásolhatják a sportágak változási trendjeit, így a karrierlehetőségeket is.

Hipotéziseim egyes sportágakban igaznak, másokban hamisnak bizonyultak. Az a feltevés, mely szerint a női versenyzőknek a férfias, illetve férfi versenyzőknek a nőies sportágakban sportolói pályafutásuk befejeztével nincs lehetőségük egyéb sportszerepekbe visszakérülni (edző, bíró), labdarúgás, jégkorong esetében egyértelműen beigazolódott. Az egyéni sportágakban viszont minden esetben megdőlt. Bár az edzői karrierek egyelőre jobban visszaszorítottak, mint a bírói területek, mégis folyamatos javuló tendencia figyelhető meg.

Az interjúk kutatásból kiderült az is, hogy a sportolók a férfias sportágak esetében jobban elfogadják az ellentétes nemű edzőket, viszont a nőies sportágakban nem jelennek meg edzőként férfiak, de a bírói karrier régóta nyitott számukra. Saját karrierlehetőségeik között szerepelnek viszont az edzői szerepek annak ellenére, hogy elutasítják a férfias sportágakban a női edzőket. Ez alól kivételt képez az ökölvívás, ahol a női szövetségi kapitány elismertsége egyre inkább elfogadott, így a klubedzők lehetőségei is nőnek.

Budaváry Ágota soraival zárnám a témát, mégpedig azért, mert egyetérték azzal, hogy megoldásra vár az edzőképzés. Szükség van kiváló szakemberekre, hogy kiváló sportolót nevelhessenek, és ebbe fog tudni bekapcsolódni a nemiséggel kapcsolatos problémakör. Azaz Magyarországnak oda kell figyelni a nők hangjára a sportban, az edzőképzésben és minden olyan területen, ahova eddig nem tudtak vagy már nem is próbálnak bekerülni a „gyengébbik nem” tagjai.

Magyarországon ez nagyon kicsi hangerővel zajlik. Nálunk minden késlekedve derül ki, az emberek, de főleg a nők egyszerűen nem mernek nyíltan beszélni erről. Kontrapontként pár héttel ezelőtről a cannes-i filmfesztivál megnyitóját mondanám, ahol az egyik beszéd azzal kezdődött, hogy „Mesdames, Mesdames, Mesdames et Messieurs...”, és azzal folytatódott, hogy itt nem lesz játéktere Harvey Weinsteinnek. Vagyis ők folyamatosan emlékeznek arra, hogy igen, a nőket védeni kell, és kiállni a jogaikért. Magyarország pedig mintha megfélemezett volna azokról a kirívó visszaélésekről, amelyeket a mi – amúgy nagyszerű életművel rendelkező – kiválóságaink elkövettek, akár a színházban, akár a sportban. Az áldozataik pedig nagyon kicsi figyelmet kaptak szerintem (Budaváry, 2018).

Felhasznált szakirodalom

- Adams, M. L. (2011): *Artistic Impressions: Figure Skating, Masculinity, and the Limits of Sport*. University of Toronto Press, London, Canada.
- Andorka, Rudolf (2006): *Bevezetés a szociológiába*, Budapest, Osiris Kiadó.
- András, K., Havran, Zs. (2017): *New business strategies on football clubs*. Abstract - Applied studies in agribusiness and commerce 9. 1-2. 67-74.

- Béki, P. (2015): Masculine brave in the feminine winter sports. *Apstract - Applied studies in agribusiness and commerce* 9. 1-2. 81–85.
- Béki, P. (2017): Sztereotípiák a sportban, avagy a női sport létjogosultsága napjaink magyar társadalmában. *Acta Academiae Paedagogicae Agriensis Nova Series: Sectio Sport* 44. 171–189.
- Béki, P., Géczi, G. (2017): Women on ice - gender equalization. *Apstract - Applied studies in agribusiness and commerce* 11.1-2. 137–145.
- Béki Piroska (2018): Multidimenzionális nemi sztereotípiák a 21. század versenysportjában Magyarországon. PhD értekezés, Testnevelési Egyetem. Budapest.
- Bodnár, I., Perényi, Sz. (2016): Értékháló az iskolai testnevelés körül. In Kovács, K. (szerk.): *Értékteremtő Testnevelés*. Debreceni Egyetemi Kiadó. Debrecen. 101–110.
- Bodnár, Ilona (2003): Társadalmi diskurzus a női sportról a múlt század első felében. In: Földesiné Szabó, Gy., Gál, A. (szerk.): *Sport és társadalom*, Budapest, Magyar Sporttudományi Szemle, 116–133.
- Bodnár Ilona (2012): Az edzői munka mint női foglalkozási életpálya. PhD-disszertáció Semmelweis Egyetem, Budapest.
- Bordás, S., Mező, V., Kontó, G. (2010): Pályakövetés 2010. A Kodolányi János Főiskola végzett hallgatóinak pályakövetési vizsgálata. Székesfehérvár, Kodolányi János Főiskola. Forrás: <http://karrier.kodolanyi.hu/banner/palyakovetes2010.pdf>, letöltés: 2018. 02. 01.
- Dabasi Halász Zsuzsanna (2011): Munkaerőpiac és foglalkoztatáspolitikai. Miskolci Egyetemi Kiadó, Miskolc.
- Deloitte (2015): A frissdiplomásoknak már nem a magas bér a legvonzóbb. Forrás: <http://www2.deloitte.com/hu/hu/pages/karrier/articles/first-stepssajto-2015.html>. Letöltés: 2018.01.05
- Egyetem. Online elérhetőség: Forrás: http://felveteli.sze.hu/images/stories/docs/dpr_1.pdf. Letöltés: 2018.01.20.
- Eitzen, D. S. (1996): Classism in sport: the powerless bear the burden. *Jornal of Sport and Social Issue* 20. 1 95-105. DOI 10.1177/019372396020001008
- Faragó Beatrix (2015): Élsportolók életpálya modelljei. Campus Kiadó, Budapest.
- Faragó, B. (2017): A sport társadalmi hasznosulása Győr vállalatai körében. In: Keresztes G.(szerk): Nemzetközi Multidiszciplináris Konferencia, [Spring Wind Conference. International Multidisciplinary Conference] 208-2016.
- Faragó, B., Béki, P., Konczosné Szombathelyi, M. (2018): Correlation between athletic and workplace career in the competency matrix. In: Karlovitz János Tibor (szerk.): *Some Recent Research from Economics and Business Studies*. Komárno: International Research Institute, 2018. pp. 73–80.

- Faragó, B., Konczosné Szombathelyi, M. (2017): Social evaluation of sport on the way of local development. In: Bukor J., Korcsmáros E. (szerk.): A Selye János Egyetem 2017-es „Érték, minőség és versenyképesség - a 21. század kihívásai” [Value, Quality and Competitiveness - Challenges of the 21st Century] Zborník medzinárodnej vedeckej konferencie Univerzity J. Selyeho pp. 75–85.
- Farkas Judit (2012): Az Európai Unió sport szakpolitikája, főbb dokumentumai és ezek hazai implementációjának elemzése. Szakdolgozat. Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Jog- és Államtudományi Kar, Budapest.
- Farkas, J., Jókai, M., Kozsla, T. (2017): A sportolói kettős karrier fejlesztési lehetőségeinek vizsgálata Magyarországon. ST/PSS 2. 1-2. 81–88. DOI: 10.21846/TST.2017.1-2.14
- Fekete Éva, Siposné Nádori Eszter (2013): A társadalom térszerkezete. Building Partnership, Miskolc
- Gál, A., Farkas, P. (2017): Kétséges nem-kétséges fair play. In: Vermes K., Farkas P (szerk.): A fair play ereje?! Tények és értékek a 21. századi sport világában. Budapest: Testnevelési Egyetem, 82–91.
- GfK Hungária Piackutató Intézetet (2015): Provident Családi Kassza Index 2015. Forrás: <https://www.provident.hu/kapcsolat/sajtoszoba/provident-csaladikassza-index-2015>. Letöltés: 2018. 01. 15.
- Gombocz, J., Gombocz, G. (2006): Utánpótlás korú sportolók véleménye edzőjükről. (Az ideális és a reális edzőképe 14-16 éves kosárlabdázó fiúk ítéletében). Kalokagathia, 1–2. 76–85.
- Gombocz, J. (1998): A sportoló szocializációja és nevelése. Kalokagathia, TE, Budapest.
- Gősi, Zs., Sallói, I. (2017): Rögös út a sportkarrier: A fiatal magyar labdarúgók karrier esélyei. Magyar Sporttudományi Szemle, 72. 11–19.
- Gősi, Zs. (2017): A sportszövetségek bevételi szerkezetének és vagyonának változása 2011 és 2015 között. In Szmodits, M. Szóts, G. (szerk.). Sportirányítás gazdasági kérdései Budapest. Magyar Sporttudományi Társaság. 91–108.
- Hadas, M. (1994): Himnem-nönem. In: Hadas M. (szerk): Férfiuralom. írások nőkéről, férfiokról, ferninizrnusról. Replika Kör. Budapest. 246–264.
- Héra, G., Ligeti, Gy. (2005): Módszertan. Bevezetés a társadalmi jelenségek kutatásába. Osiris, Budapest.
- Kerbeth, L. K. (1988): Separate Spheres, Female Worlds, Woman's Place: The Rhetoric of Women's History. The Journal of American History, 5. 75/1 Organization of American Historians, 9-39
- Kiss, A. (2017): Kettős karrier: élet a sport után. Magyar Sporttudományi Szemle

- Lenskyj, J. H. (2012): The Olympic Industry and Women: An Alternative Perspective. *The Palgrave Handbook of Olympic Studies*. 430–442
- Lenskyj, J. H. (2005): *Out on the Field: Gender, Sport and Sexualities*. Women's Press, Toronto
- Metheny, E. (1965): Symbolic forms of movement: the feminine image in sports. In Metheny, E. (szerk.): *Connotations of movement in sport and dance*. Dubuque: Brown. 43–56.
- Murphy, G. M., Petitpas, A. J., Brewer, B. W. (1996): Identity froclosure, athletic identity and career maturiti in intercollegiate athletes. *The Sport Psychologist*. 10. 239–246.
- Neményi, M. (1994): „Miért nincs Magyarországon nőmozgalom?” In: Hadas Miklós (szerk.): *Férfiuralom*. Budapest, Replika Kör, 215–225.
- Páthy, Á., Tömböly, T. (2010): *A Széchenyi István Egyetem 2010-es hallgatói motivációs vizsgálata*. DPR Füzetek I. Győr: Széchenyi István Egyetem.
- Pető, A. (2017): Revisionist histories, ‚future memories‘. *European politics and society* 18: 1. 41–51.
- Rámháp, Sz. (2017): *Felsőoktatási továbbtanulási motivációk Magyarországon a változó ifjúság és a piacosodó felsőoktatás tükrében*. PhD-disszertáció, Győr. Széchenyi István Egyetem.
- Rámháp, Sz., Nagy, D., Ország, Á., Rechnitzer, J., Filep, B. (2017): Career choice motivation of high school students in context with hanging higher education in knowledge economy. *Poslovna Izvrnost / Business Excellence*. 11. 2. 23–37.
- Révész, L., Bognár, J., Csáki, I., Trzaskoma-Bicsérdy, G. (2013): Az edző-sportoló kapcsolat vizsgálata az úszás sportágban. *Magyar pedagógia*. 113. 1. 53–72.
- Révész, L., Bognár, J., Gécz, G. (2007): Kiválasztás, tehetség és pedagógiai értékek az úszásban. *Új Pedagógiai Szemle*. 4. 45–53.
- Simon, A. (2018): „Befogja a száját, és mindent elvisel”. Interjú Budavári Ágotával, a Sportkórház sportpszichológusával. interjú 62. 25.
- Somlai Péter (1997): *Szocializáció*. Corvina, Budapest
- Somlai, P. (2010): Változó ifjúság. *Educatio*. 2. 175–190.
- Sterbenz, T., Gulyás, E., Kovács, E., Zilinyi, Zs. (2017): Kettős karrier és sportági részvétel a kosárlabdázásban. Kettős karrier a sportban szatellit konferencia. Magyar Sporttudományi Társaság. Pécs. 2017. június 1-2. mstt.hu/wpcontent/uploads/MSTT_Szemle2017_DC4AC. Letöltés: 2018. 03. 06.